

3

L'ARRIBADA DE LA REPÚBLICA (1931-1933)

La República va suposar un gran avanç en aspectes socials, però també es va haver d'enfrontar als sectors més reaccionaris que s'hi oposaven i al moviment obrer que considerava que els canvis eren insuficients. A Navàs, el nou règim no va arribar de manera tranquil·la ja que, entre altres, es van haver de repetir les eleccions del 12 d'abril. Amb les noves llibertats polítiques es van consolidar els dos sectors socials i les tensions van augmentar. El fets de gener de 1933 van suposar la dimissió de l'alcalde, mentre que els sectors eclesiàstics maldaven per mantenir els seus privilegis davant d'un règim aconfessional. Un dels trets més destacats de la República va ser l'impuls de l'ensenyament.

Excursió del grup navassenc de Palestra a Ripoll, el 17 d'abril de 1933. Palestra va ser una entitat cultural i nacionalista fundada el 1930 que tenia com a objectiu la formació de la joventut catalana a través de la cultura i l'esport.
Imatge: Fons familiar Josep Vidal Calmet.

3

L'ARRIBADA DE LA REPÚBLICA (1931-1933)

L'abril de 1931 es va proclamar la Segona República Espanyola. Les eleccions municipals celebrades el dia 12 van significar la victòria dels partits d'esquerres a les principals ciutats. Després de la dictadura de Primo de Rivera, l'oposició havia anat teixint les complicitats necessàries a partir del pacte de Sant Sebastià (abril de 1930), en el qual els principals agents implicats, el partit socialista, radicals, republicans i nacionalistes, advocaven per la fi de la monarquia. La figura del rei Alfons XIII estava fortament desprestigiada després d'anys de suport al dictador.

Aquell 14 d'abril la República es va declarar a Eibar i després a Barcelona, quan primer Lluís Companys i després Francesc Macià van proclamar la República Catalana integrada dins la República Espanyola. Amb la marxa del rei a l'exili es va constituir un govern provisional encapçalat per Niceto Alcalà Zamora, amb el suport de republicans i socialistes.

El repte que tenia la Segona República al davant era majúscul. L'Espanya de principis dels

anys 30 presentava encara unes greus desigualtats socials, amb un paper preponderant de l'exèrcit i l'església i els sectors conservadors que controlaven els principals ressorts de la vida pública i privada. D'altra banda, les classes populars i el moviment obrer van veure en aquest nou règim la possibilitat real de millorar les seves condicions de vida. La reforma agrària, la laïcitat de l'estat, el paper de l'exèrcit i l'encaix territorial dels diferents pobles de l'estat, entre altres, eren els principals reptes als quals s'enfrontava el nou règim.

El desembre de 1931 es promulgà la Constitució, que establia una república democràtica i implantava el sufragi universal masculí. Un dels trets més significatius és que declarava l'aconfessionalitat de l'estat i concedia nous drets com el divorci i matrimoni civil. Aviat, però, va quedar palès que el nou règim no satisfaria gran part del moviment obrer i les classes populars. A partir d'aquell mateix any arreu de l'estat hi va haver vagues i alçaments per reclamar anar més endavant en l'anhel de cons-

truir una societat més justa. A Catalunya, per exemple, el gener de 1932 es desenvoluparen els coneguts com a la revolta de l'alt Llobregat que van acabar amb una cruenta repressió de l'exèrcit.

El govern català, encapçalat per Esquerra Republicana de Catalunya, es va fer càrrec de la Generalitat reinstaurada i inicià el desplegament de la seva política social i catalanista. Amb l'aprovació de l'Estatut de Núria, l'any 1932, Catalunya disposava per primera vegada en època moderna d'una llei pròpia per a l'autogovern. El novembre d'aquell any es van celebrar les primeres eleccions al Parlament, que va guanyar ERC.

Aquests dos primers anys de la República, on

tant a Madrid com a Catalunya hi va haver governs progressistes són coneguts com el Bienni Reformista.

3.1. POLÍTICA MUNICIPAL I CICLE ELECTORAL

Les eleccions d'abril de 1931 i els problemes de constitució de l'Ajuntament

Com a la resta de l'estat, el 12 d'abril de 1931 es van celebrar les eleccions al municipi de Castelladral. El dia 15 de març es va ratificar el darrer padró de 1929, que establia que la població era de 2.823 habitants, i per tant al consistori li corresponien deu regidors. Del que va passar durant els primers mesos del nou règim a Navàs no en

Ball a l'era del mas Orriols (conegut avui com el Riols), Palà de Torroella. Imatge: Arxiu del Grup de Recerca de Palà de Torroella.

tenim gaire documentació, probablement per la situació d'inestabilitat que va generar al poble l'arribada de la República.

El darrer Ajuntament abans de la República estava integrat majoritàriament per propietaris rurals i pagesos, la majoria dels quals havien nascut a finals del segle XIX. En aquest requadre podem veure els seus noms:

QUADRE 6. DARRER CONSISTORI MONÀRQUIC DE CASTELLADRAL	
Fàbrega Serra, Joan	Alcalde (1929-1931)
Ribas Morató, Just	2n tinent d'alcalde
Sarri Bajona, Esteve	Regidor
Forcada Munt, Josep	1r tinent d'alcalde
Vall Busquets, Ramon	Regidor
Costa Ambrós, Ramon	Regidor
Casanova Camps, Josep	Regidor
Prat Bernadich, Joan	Regidor
Batló Riera, Josep	Regidor
Gusart Soler, Jaume	Regidor
Busquets Solà, Valentí	Regidor
Febrer Gusart, Vicent de	Regidor
Soler Camprubí, Josep	Regidor

FONT: AMN.

Aquestes eleccions, que van suposar el canvi de règim, a Castelladral es van haver de repetir el dia 31 de maig. Un decret del 13 de maig establia que als pobles on s'hagués incoat un expedient de protesta, com era el cas de Castelladral, s'havien de tornar a celebrar. Fins aquell moment, al capdavant d'aquells consistoris hi quedaven les

comissions gestores nomenades pel governador civil. Respecte de qui i què havia dut a impugnar aquelles eleccions, en tenim diferents versions a la premsa de l'època.

El diari republicà editat a Manresa, *El Dia*, del 13 d'abril de 1931 parla d'una tupinada dels sectors conservadors: "Males arts de l'adversari, deixaren sense intervenció als republicans i així unes eleccions que eren guanyades foren una tupinada indigna, l'última tupinada dels lliguers perquè el poble trobarà la manera de no tolerar-ho mai més." Com veiem el diari parla clarament d'una "tupinada", fet habitual durant el règim de la Restauració. Cal recordar també que aquestes eleccions es feren després d'anys de Dictadura i que, per tant, no tingueren les mínimes garanties democràtiques sobretot en els pobles petits. No era un fet exclusiu del municipi de Castelladral.

Al diari conservador *El Pla de Bages*, del 27 de maig, quatre dies abans de la repetició de les eleccions, trobem una altra versió de l'afer, signat per un grup constituït com a "Comissió electoral de la dreta republicana de Navàs", que es mostra en desacord amb la repetició de les eleccions, ja que al seu parer van ser fetes dins la legalitat. També es queixen d'un míting fet aquells dies pels partits d'esquerra, afirmant que una vegada acabat l'acte, la majoria dels assistents celebrarien "en el seu estatge social" (es refereixen a la Cooperativa) un míting anarquista. L'article es refereix a aquest grup com els que han canviat el Sant Crist del

capçal del llit pel de Francesc Ferrer i Guàrdia, en clara referència a l'escola de la cooperativa, al mestre Teruel i els seus mètodes.

Aquí també apareix per primera vegada un dels personatges protagonistes del període, el metge Josep Maria Ballús. La seva figura és un símbol del que succeirà a Navàs en aquest convuls període. Segons trobem en diversos documents, el doctor Ballús era l'antic secretari del partit Unión Patriótica, el partit únic durant la dictadura de Primo de Rivera, però amb el canvi de règim es decantà cap a opcions republicanes (recordem que hem vist a l'anterior capítol que a finals dels anys 20 la policia ja “denunciava” la presència de simpatitzants de la cooperativa al consistori) i va ser ell qui impugnà el resultat d'aquelles eleccions. El governador civil, Anguera, el nomenà president de la gestora, per la qual cosa es va convertir en el primer alcalde de Navàs fins a les noves eleccions.

Aquest fet indignà el sector més conservador del poble, que inicià una campanya contra l'actuació del metge. A l'Arxiu Nacional de Catalunya es conserva un document manuscrit, fet per l'aleshores conseller de Política Interior, Ventura Gassol, on es denuncia l'actuació del metge, a qui s'acusa d'haver nomenat un consistori al seu gust i d'haver-se apropiat de quatre mil pessetes de les arques municipals. En el mateix document hi ha escrita una resposta del Rafael Campalans, de la Unió Socialista

de Catalunya, on diu que davant del conflicte només hi veu una solució, que hauria de ser una repetició de les eleccions. Aquests tipus d'acusacions les trobem també des del bàndol republicà, quan el març de 1932 s'acusa l'anterior secretari, senyor Badia, que al prendre possessió el nou consistori, el 12 d'abril, es van trobar a faltar 1.699,68 pessetes.

En el camp de l'opinió pública, el diari el *Pla de Bages* es mostra molt actiu en la protesta dels fets. En una sèrie d'articles, la mateixa comissió de dretes abans esmentada afirma que accepta la República i que acataran el que vulgui la majoria, a partir de les noves votacions, però defensaran qui sigui atropellat per una majoria “que no governi sinó que atropelli”. Segons es desprèn del mateix article publicat el dia 27 de maig, la dreta es presentava a si mateixa com a republicana però amb una vocació d'ordre equidistant entre els vells monàrquics, a qui acusaven d'haver-se fet republicans (en clara referència al doctor Ballús), i els més extremistes d'esquerres.

La resta de documents existents al Fons Macià de l'Arxiu Nacional de Catalunya ens acaba de posar una mica més de llum als fets. De l'abril de 1931 trobem un telegrama escrit pel doctor Ballús, com a alcalde, felicitant el president Macià pel triomf de la República; segons aquest mateix document, la Fraternitat Cultural Republicana s'havia “posesionat provisionalment” a l'alcaldia. Del dia 25 del mateix mes hi ha un telegrama de

QUADRE 7. CONSISTORI SORGIT DE LES ELECCIONS DE MAIG DE 1931		
Nom	Partit polític	Càrrec
Prat Bernadich, Pere	Coalició d'esquerres-CNT	Alcalde (1931-1933)
Ballús Casabella, Josep	Coalició d'esquerres	Alcalde (1931), regidor i primer tinent d'alcalde (juny 1933-febrer 1934)
Escudé Niubò, Joan	Coalició d'esquerres	Alcalde (1933-1934)
Arisó Fornells, Joan	Coalició d'esquerres	
Uró Corderroure, Joan	Coalició d'esquerres	
Altimiras Sió, Agustí	Coalició d'esquerres	
Busquets, Salvador	Dreta republicana	Segon tinent d'alcalde (juny 1933- febrer 1934)
Soler, Josep	Dreta republicana	
Batló, Josep	Dreta republicana	
Gusart, Jaume	Dreta republicana	
FONT: AMN.		

l'alcalde en què dona suport a la proclamació de la República.

Pel que fa a l'Ateneu Navassenc, en un document del 18 d'abril adreçat també al president Macià es mostren fermes partidaris de la República i remarquen la seva catalanitat dins la República Espanyola; també confien que la constitució de l'Ajuntament es farà “fent-se ressò de les veus dels veïns, avui tots republicans manifestos”.

El 31 de maig de 1931, finalment, es repeteix la votació que es resol amb la victòria de les esquerres, que obtenen sis regidors per quatre les dretes. Ara és el diari conservador qui denuncia tot tipus d'amenaques i coaccions, “en especial contra la gent que vivia a pagès, per evitar que anessin a votar”. El doctor Ballús va continuar a l'alcaldia, però per poc temps ja que va ser substituït per

Pere Prat Bernadich, de la coalició d'esquerres i militant de la CNT (vegeu el quadre 7). La dificultat de constituir aquest primer govern municipal ja ens parla de l'ambient enrarit que es vivia al poble aleshores i que marcarà aquest període.

Pistolers a sou a Navàs

La confusió i tensió que va presidir la composició del primer Ajuntament republicà a Navàs no va acabar amb les eleccions de finals de maig. Durant el mes de juny de 1931 hi va haver un incident que va agreujar especialment la situació i que fins i tot va arribar a les Corts de Madrid de la mà del diputat d'ERC Joan Selves i Carner. El dia 18 d'aquell mes es van presentar a la localitat quatre individus armats per intentar posar ordre a la presumpta situació de desgavell que regnava al poble.

Capçaleres dels diaris *El Pla de Bages* i *El Dia*. Editats a Manresa, eren la veu de les forces conservadores i progressistes a la comarca. El primer

era proper a la Lliga i el segon, a Esquerra Republicana de Catalunya. Imatges: Arxiu Comarcal del Bages.

60

Una altra vegada els dos diaris de Manresa ens ofereixen explicacions diametralment oposades dels fets. Al diari *El Pla de Bages* del divendres 19 de juny de 1931 explica: “Sembla que aquesta passada nit han estat detinguts quatre individus joves, forasters, que arribaren ahir a la població dels quals de moment es deia que eren policies, i sembla resultar que no ho són. També ha estat detingut el senyor rector de Puig-reig, que es trobava accidentalment a Navàs”.

Pocs dies després, el diari *El Dia* dona una altra versió dels fets. Explica que els quatre individus es van presentar a l'alcalde dient que havien estat enviats pel governador civil, senyor Anguera, i que havien “vingut per posar l'ordre si fos necessari a trets de revòlver”. Davant d'aquestes

manifestacions, l'alcalde Ballús va trucar a Govern Civil de Manresa, mentre una multitud del poble es congregava exaltada. Segons el mateix diari, un cop arribades les forces d'ordre a Navàs, van detenir els quatre individus, que “declararen ésser procedents del convent de Missioners del Cor de Maria de Barcelona”, que havien arribat al matí de la mà del rector de Puig-reig i que les armes i les bales que portaven els les havia lliurat el germà del rector de Navàs, Eduard Morta, director del convent de Barcelona, dient-los “que havien d'anar a Navàs, perquè el rector que hi havia s'havia vist obligat a marxar, davant l'actitud protestatària del poble”. El mateix diari continua explicant que després les forces d'ordre es dirigiren a la rectoria “trobant-hi l'esmentat rector as-

sentat i de mans damunt la taula llegint un fullet explicatiu del funcionament de les pistoles Star i al costat hi tenia el setmanari feixista *DIC* embolicant una capsa que contenia 150 bales”. Els individus i el mateix capellà, mossèn Morta, sembla que van ingressar a la presó i poc després van ser posats en llibertat.

El mateix dia a l'editorial d'*El Pla de Bages* hi ha la versió de les dretes sobre la detenció de mossèn Morta. Segons aquest diari, els problemes a Navàs venien de la primera formació de l'Ajuntament republicà. El dijous 25 de juny de 1931 el mateix diari fa un article explicant el problema derivat de les eleccions del 12 d'abril i explica la persecució a la gent de dretes com el mestre, el metge, el secretari i el capellà.

El text comença de la manera següent: “El poble de Navàs des de la proclamació de la República viu en plena anarquia demagògica. L'exercici dels drets de ciutadania s'ha fet impossible. El dret de residència, el respecte a la propietat, la seguretat són un mite en aquest poble del Llobregat, on no hi ha altra autoritat que una turba demagògica ni altre ordre jurídic que la voluntat d'aquesta turba”; i acaba afirmant que “nois de 15 anys estan armats. Les dones tenen també la seva pistola. La irresponsabilitat i la tinença d'armes van juntes. Fer eleccions allí és impossible, mentre per l'autoritat no es desarmi a tots els que no tinguin la deguda llicència i mentre per l'autoritat no s'adoptin mesures terminants per garantir el respecte a les persones”. Lesmen-

tat article és escrit a finals de juny, un cop el nou Ajuntament ja s'ha constituït, i s'hi denuncia que durant el període de la gestora municipal el mestre del Centre Catalanista, Jaume Soler; el secretari, Badia; el metge, doctor Gardeta, i el rector, mossèn Morta, havien estat perseguits i amenaçats de mort per “coratjosos revolucionaris”. És significatiu, però, que aquests fets es denunciïn un cop perdudes les segones eleccions.

Com hem apuntat, els fets succeïts revestiren tal gravetat que van arribar al Congrés de Madrid. En una intervenció del diputat Selves i Carner que, segons explica, va presenciar els fets, el republicà retreu al governador Anguera que hagués posat en llibertat els quatre individus armats, missioners del Sagrat Cor de Maria de Barcelona, és a dir, la impassibilitat governativa davant dels moviments reaccionaris.

El cicle electoral: les eleccions a Corts Constituents, l'aprovació de l'Estatut i les eleccions al Parlament

En aquest ambient de conflicte se celebraren les eleccions a Corts Constituents, el 28 de juny de 1931. Segons trobem publicat al diari *El Dia*, els resultats al municipi van ser una victòria àmplia del candidat de les esquerres, que guanyà per més del doble de vots: 379 (71,4%) a 162 (25,5%).

D'altra banda, el 14 de juliol el Parlament de Catalunya havia aprovat l'Estatut. El referèndum per l'aprovació del text es va celebrar el 2

61

L'APUNT

LA VISITA DEL PRESIDENT MACIÀ A NAVÀS

El 3 de gener de 1932 Navàs va rebre la visita del president Macià. Enmig de l'ambient de crispació, aquella jornada freda de gener va transcórrer amb una immensa alegria gràcies a la visita de l'Avi. L'entusiasme va omplir els carrers del poble. L'Ajuntament havia ordenat els veïns vetllar per l'estètica de la via pública. La jornada del president va incloure la visita a diferents pobles de la comarca. A primera hora del matí la comitiva va passar per Monistrol, Sant Fruitós, Sallent i Balsareny, per dirigir-se després a Navàs. Durant la visita l'acompanyaren el diputat Francesc Farreres i Duran, el secretari de la presidència Joan Alavedra i el capità del Mossos d'Esquadra.

Al poble els carrers s'ompliren de gent per veure de prop la figura llegendària. A l'arribada

L'acte principal de la visita de Macià va ser el parlament des del balcó de l'edifici de la cooperativa La Fraternitat. L'esplanada de davant es convertí en un improvisat auditori ple de navassencs que s'hi congregaren per escoltar les paraules de l'avi.

per la carretera de Manresa a Berga s'interpretà l'himne de Riego i l'alcalde, Pere Prat Bernadich, va donar-li la benvinguda davant de l'ajunta-

ment. Macià inaugurà una placa amb el nom del sindicalista català Francesc Layret i la comitiva es dirigí a l'edifici de la cooperativa on, des del balcó, el diputat Farreras i Duran inicià els parlaments lloant la tasca del Govern de la Generalitat en els camps de l'ensenyament i l'agricultura. L'esplanada del davant presentava un aspecte impressionant.

Dues imatges de la jornada del president Macià a Navàs. A la dreta, la comitiva entrant a la localitat per la carretera on es poden distingir els cabells blancs del president. La imatge

és ben il·lustrativa de l'expectació que va causar la visita. A l'esquerra, un moment dels discursos des del balcó de la cooperativa La Fraternitat que aleshores presidia un gran descampat

on durant el franquisme es va construir el nou ajuntament. Imatges: Fons Francesc Macià (ANC).

L'ARRIBADA DE LA REPÚBLICA (1931-1933)

Després prengué la paraula el president i inicià un discurs marcat pels darrers atacs que havia rebut per part dels sectors reaccionaris i de la Lliga crítics amb la seva figura i la seva obra, tot marcant, però, un esperit de concòrdia: “No sento cap mena d'odi ni de rancúnia envers els que intenten barrar-me el pas. Ells fan tasca negativa i jo construeixo. Jo vull fer de Catalunya un poble admirat per la seva grandesa espiritual; ells, fent cor als nostres tradicionals enemics, sembla que vulguin

anorrear-la”. El president finalitzà el discurs amb lloances a l'obra cultural i educativa del seu govern, a favor del servei militar voluntari i contra la guerra. En acabar els parlaments, repetidament interromputs amb aclamacions del públic present, l'orquestra interpretà l'himne *Els Segadors*. La comitiva es dirigí aleshores cap a les localitats de Santpedor, Manresa i Sant Vicenç de Castellet. A la capital de la comarca Macià va assistir a un acte a la seu de la Unió Catalanista Republicana.

d'agost de 1931. En el total de Catalunya va tenir la participació del 75% del cens i va ser ratificat amb un 99% de vots afirmatius. Al municipi de Castelladral el resultat va ser encara més contundent i tots els vots anaren pel sí, amb una participació del 95,43%.

QUADRE 8. RESULTATS DEL REFERÈNDUM DE L'ESTATUT (2 D'AGOST DEL 32)

Total del cens	Participació	Vots Sí	Vots No o en blanc
833	95,43%	795	0

FONT: ACB.

Com podem veure, el cens era molt inferior al nombre d'habitants de l'època, que s'acostava a les tres mil persones, perquè no incloïa les dones. Tot i així, es va crear una comissió per adherir-se a un plebiscit femení pro estatut que va recollir el vot femení en unes taules situades en edificis municipals. El resultat d'aquesta consulta paral·lela a tot Catalunya va ser de 400.000 firmes de dones a favor del text. Del municipi de Navàs, per desgràcia, no n'hem pogut obtenir les dades.

Amb l'aprovació de l'Estatut de Núria, el setembre de 1932 per part de les Corts Espanyoles, es van celebrar les primeres eleccions democràtiques al Parlament de Catalunya el 20 de novembre. Els dos principals partits catalans, tant la Lliga com ERC, van fer un acte electoral cada un a Navàs. El de la Lliga es va celebrar a l'Ateneu Navassenc i el d'esquerres, a la Cooperativa, en el qual van intervenir, entre altres, Lluís

Prunés i Sató i el diputat a les corts republicanes Joan Selves i Carner. Segons els resultats recollits per la historiadora Mercedes Vilanova, es va imposar ERC amb un 50% dels vots, mentre que la Lliga (sota les sigles de Concòrdia Ciutadana) obtingué el 46% dels sufragis. Navàs era un poble dividit.

3.2. CONFLICTIVITAT POLITICOSOCIAL

Les forces polítiques i socials

Com hem vist en el capítol anterior, al llarg dels anys 20 es van anar configurant dos bàndols clarament definits i organitzats que van anar cooptant la majoria dels aspectes de la vida quotidiana de Navàs.

Si durant els anys 10 hem vist el naixement d'aquestes entitats i durant els anys 20, la seva consolidació i inicis dels conflictes sobretot a causa de la repressió de la Dictadura, serà en aquesta dècada dels 30 quan, duts per l'ambient social i polític de l'època, es fa un pas endavant. Tant l'Ateneu Navassenc com la Cooperativa La Fraternitat s'acabaran definint políticament, explicitant, de fet, un compromís inherent ja en la seva fundació. En aquest sentit també creixen les entitats que sorgiran al voltant de cadascuna d'elles.

L'Ateneu

En el capítol anterior hem vist que l'entitat que aglutinava els sectors catalanistes i conserva-

dors del municipi va tenir una àmplia activitat associativa i cultural des de la seva fundació i al llarg dels anys 20. Amb la República va continuar amb la seva tasca, però amb l'arribada de les esquerres al poder va perdre l'hegemonia i a causa dels diferents atacs rebuts va decidir fer un pas més políticament i adherir-se a l'ideari polític de la Lliga Regionalista, com anteriorment havia fet la Cooperativa la Fraternitat, que es va fusionar amb el Centre Nacionalista Republicà.

La decisió es va prendre oficialment el 30 d'agost de 1932 justificant l'adhesió amb l'afirmació que havia estat perseguida i difamada. L'Ateneu es queixava que patia aquesta persecució dels elements d'esquerra de la mateixa manera que durant la dictadura de Primo de Rivera havia estat acusada de catalanista pels monàrquics. Cal recordar, però, que al contrari del que va passar amb les organitzacions d'esquerres, la majoria de les quals van ser suprimides i il·legalitzades, havia pogut continuar funcionant en aquella època, només amb el canvi de nom al castellà.

Del gener de 1934, es conserva un document en què apareix tota la relació dels socis que tenia l'entitat, 107 habitants de Navàs, tots homes. L'Ateneu va afavorir durant aquells anys l'aparició d'un seguit d'entitats que completaven l'enquadrament d'altres sectors de la societat en el seu àmbit social.

Pel que fa a la joventut catòlica, catalanista i

conservadora, el 18 d'octubre de 1931 s'havia fundat Palestra, entitat encaminada a la formació integral de la joventut. La inauguració es va portar a terme amb una festa al passeig de Ramon Vall, amb sardanes i diferents parlaments. El diari *El Pla de Bages* va publicar un article firmat per Rosa Sellarès Riodeoro, directora de la secció de cultura física. Palestra organitzava cursets i actes en tots els àmbits, des d'esportius fins a temes de cultura general com vetllades literàries i excursions culturals. Cal destacar la diversitat ideològica dels conferencians que hi participaven, sobretot a l'inici de la República. Per exemple, en unes conferències celebrades el novembre de 1931, el metge Josep Maria Ballús va parlar de la tuberculosi, el mestre Jaume Soler va impartir un curset de català i Rosa Sellarès hi exposà normes per a la formació del caràcter.

Dins d'aquest mateix àmbit també destacaven el Grup Avantguardista Montserrat, el Grup Artístic Joventut i el Grup Avantguardista de la Federació de Joves Cristians, que formava els joves en els valors tradicionals i catòlics. L'any 1935 els joves cristians van formar la Federació de Joves Cristians de Catalunya, amb el nom de Sant Genís. Es reunien a la rectoria i organitzaven xerrades formatives i tenien secció excursionista.

En el camp de la dona, l'any 1933 es posà en marxa la secció femenina de la Lliga Catalana, també dins l'àmbit de l'Ateneu i adherida a la Lli-

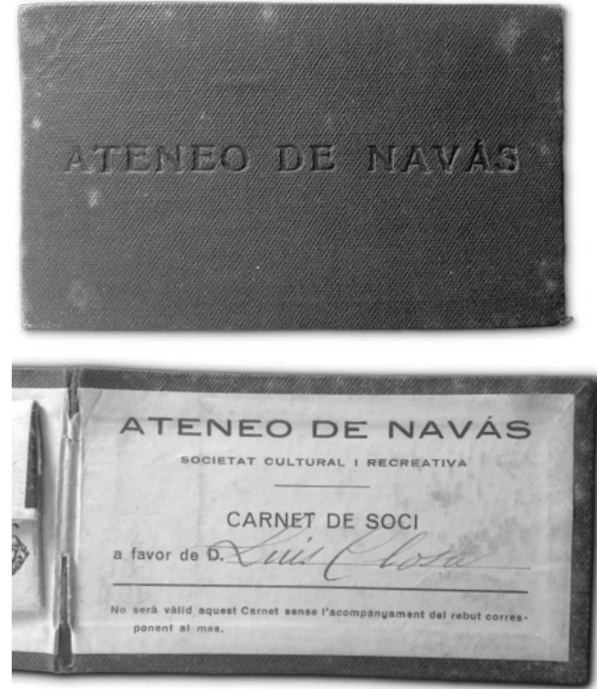
ga Catalana. Diferents articles del diari *El Pla de Bages* fan referència a funcions de teatre organitzades per la secció femenina de l'Ateneu.

Fora de l'òrbita de la Cooperativa i l'Ateneu, a Navàs també sorgiren alguns grups amb menys preponderància i acció política, com Acció Catalana Republicana. Escindit de la Lliga el 1922 funcionava a Navàs des de 1932. A les eleccions municipals de 1934 hi van concórrer amb l'Ateneu i la Lliga. La Joventut Tradicionalista va ser constituïda arran de la mort de Josep Morta, l'any 1934, amb seu social al carrer Delfina Bonet.

Cooperativa Obrera La Fraternitat

Hem explicat al capítol anterior com des de 1913 Navàs comptava amb una cooperativa de consum on els obrers podien aconseguir productes a bon preu. Havia començat a funcionar als baixos de Cal Barrera. Durant els anys 20 aquesta entitat va construir un edifici propi entre els carrers de Pau Duarri i de la Pau, edificat pels mateixos obrers. Cada soci feia un pagament inicial de cinc-centes pessetes i a final d'any es repartien beneficis. Paral·lelament, durant els anys 20 el Centre Nacionalista Republicà havia constituït l'escola que tenia com a mestre Juan Teruel Munuera, popularment coneguda com l'escola dels esparracats. Totes dues entitats van ser clausurades l'any 1927.

Amb el final de la dictadura de Primo de Rivera, el juny de 1930, Pere Codina sol·licità

al governador civil de Barcelona la reobertura del Centre al·legant que havia estat tancat “*en uso de las facultades dictatoriales que ejercitaba aquel gobierno*”. Aquesta reobertura va topar amb l'oposició de l'Ajuntament. El 6 de juliol l'alcalde, Juan Fàbrega, segons la documentació existent a l'Arxiu del Govern Civil de Barcelona, demanava que se'n denegué l'obertura ja que, segons afirmava, subsistien “*las mismas causas que determinaron su clausura y la de la escuela que sostenía que no fue por capricho del Gobierno de aquella época, sino en virtud de expediente del cual resultó lo que estaba en el ánimo de todas las personas sensatas de Navàs, o sea, que era un centro de ideas total y exclusivamente ácratas y disolventes, sin ningún ideal político, como lo*

Alumnes de l'escola de la cooperativa La Fraternitat fent gimnàstica davant del centre. Al darrere a l'esquerra podem observar l'estació de ferrocarril i

a la dreta la Fàbrica Nova. Imatge: Fons familiar Francesc Manubens Castellana.

L'ARRIBADA DE LA REPÚBLICA (1931-1933)

prueba el que, después de clausurado, sus socios procuraron por todos los medios posibles apoderarse de la Unión Patriótica existente en aquella fecha”. Veiem que també es demana aturar la reobertura de l'escola de l'antiga cooperativa ja que només servia “*para llevar la perturbación a Navàs y sembrar en el corazón de los niños ideas contrarias al orden, al patriotismo, a la moral y a las buenas costumbres*”.

Persisteixen, doncs, dues de les idees que marquen el trànsit de la Dictadura a la República a Navàs. D'una banda, elements d'esquerres que en ser il·legalitzat el seu espai de participació política van intentar intervenir en la vida pública incorporant-se al partit únic de l'època. De l'altra, l'animadversió existent entre els sectors conser-

vadors envers la cooperativa i el Centre, centrada especialment cap a l'escola racionalista.

Finalment, el Centre va ser legalitzat però amb l'oposició de l'Ajuntament. El que va ocórrer, de fet, és que el Centre es va reobrir per cedir els seus immobles i béns a la nova cooperativa La Fraternitat. La nova cooperativa havia estat constituïda el 14 de juliol de 1930. El que fins aleshores havien estat dues entitats, una política i l'altra social, quedaven integrades. Queda ben clar a l'article primer dels seus estatuts quan declara que té per objectiu “*conseguir la República en España por medios legales, particularmente la cultura*”.

L'11 de setembre l'alcalde va acceptar la constitució de la nova entitat tot i que avisa que calia

presentar amb antelació permís a l'Ajuntament de tots els actes que es volguessin celebrar. Sembla probable que en el trànsit de l'any 30 al 31, l'entitat tornés a ser clausurada perquè existeix una carta del febrer de 1931 en què l'alcalde, Joan Fàbrega, demana al governador si ja s'ha reobert a causa de la demanda del “*presidente de la referida sociedad*”. La primera junta de l'entitat era composta per:

QUADRE 9. JUNTA DE COOPERATIVA FRATERNITAT CULTURAL REPUBLICANA (1930)	
Ambrós Esquiús, Casimir	President
Mas Serra, Josep	Vicepresident primer
Obradors Ambrós, Francesc	Vicepresident segon
Santamaria Padrós, Marc	Tresorer
Valls Flotats, Jaume	Secretari
Gomfaus Obradors, Francesc	Vicesecretari
Carreras Casals, Josep	Vocal
Flotats Caus, Esteve	Vocal
Molgosa Valldaura, Jaume	Vocal
Marsinyac Colldeforns, Josep	Vocal
Serra Camps, Josep	Vocal

FONT: AGCB.

La cooperativa tenia un president escollit pels socis que anava canviant. A banda de Casimir Ambrós Esquiús, durant els anys 30 ho van ser Manel Banyeres Gibert i Àngel Casellas Roca, entre altres. A banda, hi havia un càrrec de gerent que no era electiu i que durant aquest període va ocupar-lo Pere Prat Bernadich. El 1934 la Cooperativa es va fer càrrec del

teatre-cinema i un nou cafè que tenia el Centre Nacionalista Republicà. L'any de la seva suspensió, el 1927, l'antiga cooperativa Germanor comptava amb 124 socis. A l'inici de la Guerra Civil, l'any 1936, el nombre de socis era de 236, molt per sobre del centenar d'afiliats a l'Ateneu (any 1934).

No tenim cap referència de l'existència d'una entitat que enquadrés les dones en aquest àmbit. Sí que sabem que ERC a Navàs va tenir també una secció femenina perquè a l'enterrament del diputat a corts i conseller de Governació de la Generalitat, el manresà Joan Selves i Carner, el juny de 1934, hi va ser present, juntament amb la delegació d'Estat Català de Navàs.

Amb l'arribada de la República, l'any 1931, la Cooperativa i el Centre es van adherir a ERC. Com hem pogut veure fins ara, els membres d'aquestes dues formacions eren pràcticament els mateixos i representaven el mateix sector social, però de fet, venien de dues tradicions ideològiques diferents; d'una banda el republicanisme del Centre i de l'altra les idees llibertàries de certs membres de la cooperativa, que a causa de la repressió sotmesa durant la dictadura de Primo de Rivera van acabar confluint. Probablement aquest fet explica que durant el període de la República i la Guerra Civil a Navàs aquestes dues tradicions actuessin progressivament amb una major confluència. L'entitat va patir els avatars de la història d'aquest període i, arran dels fets del Sis d'Octubre de 1934,

es va clausurar el cinema, l'escola i el cafè, reoberts el 1936.

QUADRE 10. MEMBRES DE LA JUNTA COOPERTIVA LA FRATERNITAT (1935-1936)	
Nom	Professió
Banyeres Gibert, Manel	Teixidor (president Cooperativa)
Sarri Rovira, Joan	Comptable Cooperativa
Prat Bernadich, Pere	Dependent Cooperativa
Prat Manubens, Ramon	Dependent Cooperativa
Vall Flotats, Jaume	Dependent Cooperativa
Marsinyac Colldeforn, Josep	Dependent Cooperativa
Mas Serra, Josep	Forner Cooperativa
Puigbò Lladó, Àngel	Forner Cooperativa
Flotats Caus, Esteve	Carnisser Cooperativa
Castellà Pujol, Montserrat	Carnissera Cooperativa
Mas Obradors, Pere	Obrer Cooperativa
Call Bonet, Joan	Mestre escola Cooperativa

FONT: AGCB / AMN.

D'aquests dotze integrants de la Junta, la majoria (menys Manel Banyeres i Joan Call) eren treballadors de la Cooperativa l'any 1937, juntament amb Zenon Rosell Serra, Lluís Flotats i Eudald Pujol.

La Confederació Nacional del Treball

En l'anterior capítol hem vist com l'any 1923 es va constituir a Navàs el Sindicat Únic de Treballadors. La tradició hegemònica dins aquest sindicat vindrà de la mà de l'anarquisme, i amb la seva refundació als anys 30 acabarà formant part de la CNT, el sindicat majoritari de l'època. Tot

sembla indicar que dins aquest sindicat a Navàs dominarà el grup de la FAI, que advocava per la lluita més radical i directa.

Si seguim les publicacions aparegudes a l'òrgan d'expressió d'aquest sindicat, al setmanari *El Trabajo* trobem diverses referències a Navàs els dos primers anys de la República, però a partir de 1932 desapareixen. Una possible resposta a aquesta manca de notícies és que a partir del fracàs de la revolta anarquista del gener de 1932 els trentistes, l'ala més moderada i possibilista del sindicat, va aconseguir el control de la CNT del Bages i Berguedà, i els sectors de la FAI van quedar apartats dels òrgans de direcció. Una possible explicació, doncs, d'aquest silenci és que des de principis de 1932 el setmanari optés per una visió totalment crítica a la FAI i Navàs continuava sota control faista, a diferència dels pobles veïns, en què el sector trentista o moderat era predominant.

A inicis del gener de 1932 en aquest mateix òrgan d'expressió trobem una carta anònima firmada per una treballadora de Navàs que exhorta els seus companys a “*acabar de una vez con la tiranía de estos desalmados y sabernos conquistar los derechos que mas que ellos en la vida tenemos*”, una bona mostra de la gestualitat verbal del sector de la FAI. En aquest mateix setmanari trobem destacada una protesta, el novembre de 1931, de les dones treballadores de Navàs contra l'assegurança de maternitat de què disposaven, a la qual va seguir una vaga de braços caiguts i hi va haver d'acabar intervenint la guàrdia civil. El

Durant els anys 30, les noies procedents de les masies de la vall dels Gitanos o d'Hortons que treballaven a la fàbrica de Valls de Torroella pernoctaven entre setmana al convent-escola de Valls de Torroella, algunes apareixen en aquesta fotografia. Imatge: Associació de Veïns i Amics de Castelladral

diari ho reflectia així: “*tuvo lugar en este pueblo una protesta unánime por parte de todas las mujeres contra el seguro de maternidad iniciándose a primera hora con huelga de brazos caídos. En el primer tren llegaron varias parejas de la Guardia Civil lo que dio motivo a que los burgueses reaccionarios se envalentonasen, azuzando a los recién llegados contra los elementos de la organización*”. I parla d'un personatge al servei de la burgesia a qui anomenen *Cagarret*.

Com veurem l'hegemonia de la CNT-FAI a la vida navassenca serà una constant al llarg dels anys 30.

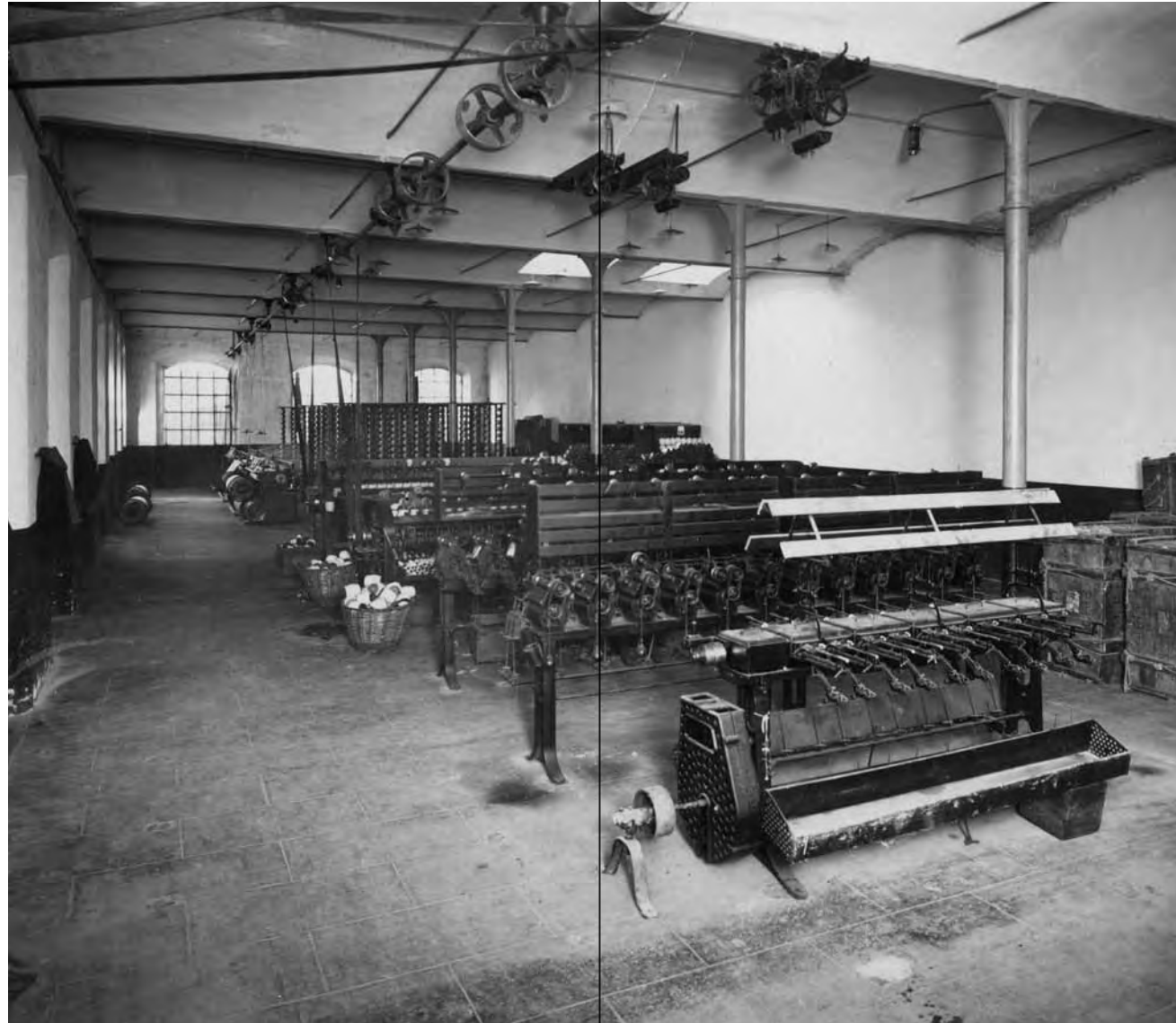
La Mútua Navassenca

En el camp de l'assistència, per als obrers a Navàs s'havia creat l'any 1907 el Montepío de San José. Per raons que desconeixem l'entitat va deixar de funcionar i l'abril de 1932 es va fundar la Mútua Navassenca, que tenia com a únic objectiu “*asegurar a los asociados un socorro diario cuando estén enfermos y una pensión a los que por desgracia queden imposibilitados*”.

Per ser-ne membre calia ser veí de Navàs o tenir el domicili com a màxim a tres quilometres del nucli urbà, gaudir de bona salut i conducta, i tenir entre 10 i 40 anys. Les dones només hi podien participar si eren vídues o hi tenien un germà. La mútua es va constituir oficialment el gener de 1933 i comptava amb una infermera i tres infermers: Antònia Pons Tarrés. Ramon Vila Solé, Ramon Ginestà Garriga i Marcos Sabata Menaplata.

La crisi del tèxtil durant els anys 30 va provocar diverses vagues en el sector. Sala de preparació de teixits de la fàbrica de Palà de Torroella

durant els anys 20-30. Imatge: Arxiu del Grup de Recerca de Palà de Torroella.

L'ARRIBADA DE LA REPÚBLICA (1931-1933)

L'única referència que tenim a Navàs del Partit Obrer d'Unificació Marxista i el Bloc Obrer i Camperol és una cita al seu diari *Front* de l'1 de maig de 1934, un article de Xavier Jovell de Navàs, exhortant els companys del poble a la seva lluita popular, antifeixista i catalanista. Tot i així, el partit era residual a Navàs, ja que no va tenir mai representació a l'Ajuntament durant la República ni durant la Guerra Civil.

El PSUC no es va fundar fins l'any 1937, i el seu secretari era Joan Escudé Niubò. La seva presència a la localitat va servir per aglutinar, en un període revolucionari en el qual la CNT tenia la màxima hegemonia, els sector més conservadors, camperols i petits comerciants. Aquest fet el va portar a mantenir importants divergències amb els anarquistes, com veurem en parlar del desenvolupament de la política municipal durant la guerra.

Crisi i conflictivitat social. Els fets del 8 de gener. La revolta de 1932

La indústria tèxtil era durant els anys trenta la principal activitat industrial del Bages i el Berguedà. L'any 1932, aquestes comarques eren el segon centre cotoner de l'estat després del nucli de Barcelona, significaven el 33% de fusos i el 26,4% dels telers del total. A l'inici de la República la crisi crònica que patia el sector cotoner va afectar en gran mesura els treballadors, ja que la seva situació laboral era força pitjor que la d'altres zones industrials catalanes. A més, els salaris

dels treballadors del tèxtil eren més baixos que en altres sectors.

De fet, aquest és probablement un dels aspectes de la radicalització dels conflictes a Navàs. I és que tot i tenir els salaris més baixos la majoria dels obrers tèxtils vivien a les colònies, on gaudien d'uns complements que els completaven la subsistència, com l'accés gratuït a l'habitatge, l'economat, horts de l'empresa, etc. Per altra banda, el control de l'amo arribava a tots els aspectes de la vida dels seus treballadors.

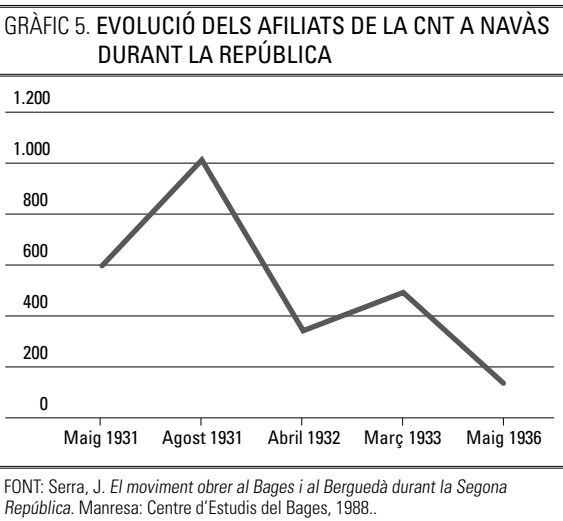
En zones fora de les colònies, com a Navàs, no es donaven aquests dos factors, és a dir, d'una banda el treballador no tenia accés a aquests complements i per tant tenia pitjors condicions de vida, i d'altra banda no existia un control tan directe ni omnipresent per part de l'amo. Per tant, hi trobem els dos elements perquè hi hagi una forta sindicalització i una radicalització de les posicions. Aquestes diferències les veurem clarament si seguim el desenvolupament del moviment obrer a les colònies de Palà de Torroella, on la classe obrera estava menys organitzada i predominava la UGT, en relació amb els fets que descriurem a Navàs.

En aquest context, cal sumar-hi la crisi del cotó, indústria predominant a Navàs, i l'arribada de la República, que amb les seves llibertats comportarà una massiva politització dels treballadors i un augment de l'afiliació als sindicats, la qual cosa articularà un moviment obrer que cada vegada se sentia més fort en la seva lluita per canviar l'ordre social establert.

En canvi, el món empresarial argumentava que aquestes millores salarials i laborals, en un context de crisi, provocaven un augment dels costos productius i una baixada del rendiment dels treballadors. Per tant, des de la seva visió deien que la causa de la crisi era deguda a la conflictivitat laboral, i no a l'inrevés, i per tant un major control sobre la classe obrera portaria al final de la crisi i a un augment dels beneficis. I acabaven esgrimint que aquesta conflictivitat havia augmentat per l'arribada de la República, que consideraven responsable de trencar el sistema polític anterior que els garantia el control social. El conflicte estava servit.

Per a la CNT, la revolució s'havia de dur a terme a partir de l'organització sindical com a motor de la construcció d'un nou marc social. Així, el sindicalisme revolucionari tenia la finalitat immediata d'obtenir millores laborals però també donava als seus afiliats l'esperança d'un futur millor en què els obrers podrien obtenir el control dels mitjans de producció. A primers de maig de 1931, la CNT de Navàs i dels altres pobles de la comarca ja està ben organitzada.

Entre el 2 i el 4 d'agost de 1931 es va celebrar un congrés regional de la CNT a Barcelona en què va participar el sindicat de Navàs, que ja tenia mil afiliats. Es tracta del moment àlgid d'aquest sindicat, coincidint amb l'esclat de la República; a partir d'aleshores, probablement a causa de les successives repressions i el sorgiment dels Sindicats d'Oposició, ja no es recuperarà aquesta xifra.

Els fets de Fígols

Hem parlat fins ara de la preponderància del sindicat de la CNT a Navàs durant els anys 20 i 30. Aquesta hegemonia, però, no era exclusiva de la localitat. Amb l'arribada de la República va augmentar espectacularment la seva afiliació a tot Catalunya. Segons l'historiador Albert Balcells, el 1931 la CNT controlava el 55-60% dels treballadors industrials i el 30-35% del total del proletariat català.

El 14 de novembre de 1931 hi hagué una vaga del ram tèxtil de la comarcal de la CNT. El conflicte es va tancar a finals d'any amb un anomenat pacte col·lectiu, que suposava una important millora per als treballadors en l'aspecte salarial i laboral que serà incomplert pels patrons, que no aplicaran el pacte. A Navàs, per exemple, les

obreres d'una fàbrica que havien de cobrar 39 pessetes en cobraven 35 i les que n'havien de cobrar 36, en cobraven 30. Als teixits, en comptes de cobrar 37-38 pessetes en cobraven 34-35. És per això que la gran majoria dels treballadors de les indústries tèxtils de la zona es van sentir literalment enganyats i menystinguts.

Dins aquest context s'ha d'entendre la vaga revolucionària del gener de 1932 al Bages i Berguedà, que popularment és coneguda com els fets de Fígols o aixecament de l'alt Llobregat, que també va afectar les localitats mineres de Súria, Cardona, Sallent i Balsarenys. El seu origen immediat cal buscar-lo en aquest descontentament en el ram del tèxtil. La República havia suposat un desengany per a aquests sectors, cosa que explica que una part del proletariat català optés per una forta radicalització en les seves postures revolucionàries. En l'àmbit català, la vaga revolucionària de 1932 va suposar el primer *coup de force* d'aquests sectors davant del que consideraven una República al servei de la burgesia.

El dilluns 18 de gener de 1932 esclatà una vaga dels treballadors tèxtils de Berga perquè les bases aprovades no s'aplicaven. El conflicte es va acabar escampant per tots els sectors productius. La vaga va esdevenir revolucionària el dia 19, quan els miners de Fígols es van alçar en armes i van proclamar el comunisme llibertari. El moviment s'escampà Llobregat avall i cap al Cardener. El congrés de diputats de Madrid va aprovar l'aplicació de la Llei de defensa de la República, que

significava enviar l'exèrcit a reprimir la revolta, fet que va tenir lloc al cap de pocs dies. El dia 25 es va reprendre la feina a tot el Bages i Berguedà. Tot i el seu clar caràcter revolucionari, l'aixecament no va provocar vessament de sang ni destruccions de propietats. La repressió posterior va ser dura i es van practicar moltes detencions, deportacions a l'Àfrica i acomiadaments. Molts patrons de diverses fàbriques van aprofitar l'avinentsa per fer baixades salarials i van continuar sense aplicar les bases firmades.

Ni a la premsa ni als estudis apareguts sobre aquest tema apareix, però, cap referència significativa sobre aquests fets a Navàs. Tampoc es té constància de posteriors detencions o deportacions de veïns, cosa que ens fa pensar que no va ser un nucli revolucionari.

Els fets de gener de 1932 van comportar el trencament dins la CNT comarcal entre els moderats o trentistes i els radicals o faistes, ja que s'acusaven del fracàs revolucionari. En molts municipis del Bages i Berguedà molts afiliats es van passar als sindicats d'oposició per anar evolucionant més endavant cap a postures més moderades i ingressar posteriorment a la UGT. En el cas de Navàs, tot i que sabem que va disminuir l'afiliació a la CNT, no tenim cap constància de l'aparició de nous sindicats, ja que la UGT no hi tindrà presència fins per la Guerra Civil.

El ple regional de la CNT a Sabadell del 25-26 d'abril de 1932 suposa l'escenificació d'aquest trencament dins la CNT. En aquest ple a Sabadell

el representant de Navàs és Joan Sarri, amb un sindicat que aleshores comptava amb 350 afiliats. El ple regional de Barcelona al cinema Meridiana del 5 al 13 de març de 1933 va marcar la divisió definitiva entre els trentistes (moderats) i els faistes (més partidaris de l'acció directa) i el naixement de facto dels sindicats d'oposició. A Manresa i Sallent el sindicat majoritari va ser el d'oposició; a les altres localitats van existir situacions diverses.

Els fets del 8 de gener de 1933 a Navàs

Si bé no tenim notícia sobre les afectacions a Navàs durant els fets de Fígols, sí que sabem que van afectar el municipi els fets revolucionaris del 8 de gener de 1933, i ho van fer de manera significativa, ja que van comportar una moció de censura al primer alcalde escollit democràticament, Pere Prat Bernadich.

Aquest nou moviment revolucionari tenia un caire molt similar a l'anterior, si bé no va tenir una repercussió tan àmplia. Novament els elements més extremistes de la CNT van impulsar un aixecament miner que va tenir el seu epicentre a Sallent i es va escampar per Fígols i Cardona durant una setmana. Les forces d'ordre públic van restablir la situació, altra vegada amb molts deportats cap a Guinea.

El mitjà que ens subministra més informació és el *Diario de Avisos de Manresa*, on s'informa que el diumenge 8 de gener a la nit un grup d'individus havia atacat una parella de la Guàrdia Ci-

Pere Prat Bernadich, a la dreta, gerent de la Cooperativa i militant de la CNT, va ser el primer alcalde del municipi escollit democràticament. Va deixar el càrrec. després dels fets de gener

de 1933 i va ser substituït per Joan Escudé Niubò (esquerra), d'ERC i de tendència més moderada. Imatges: Arxiu Municipal de Navàs.

L'ARRIBADA DE LA REPÚBLICA (1931-1933)

vil a Navàs que estava patrullant per la població i de com van esclatar alguns artefactes per tallar l'electricitat al poble. Aleshores, segons el mateix diari "*varios concejales del ayuntamiento adictos a Esquerra Republicana, de acuerdo con la guardia civil y el somatén, se aprestaron a la defensa. Se intentó telefonear a Manresa pidiendo refuerzos a la guardia civil, lo que no fue posible, pues los revoltosos ya habían interrumpido la línea*". Els fets van acabar amb la detenció de Pasqual Sensada, de 19 anys, i es van fer diversos registres de domicilis. Segons el mateix diari, també es va detenir el president del sindicat i dos elements forasters que estaven amagats a casa seva, que van ser traslladats a Manresa.

Segons consta al llibre de plens de l'Ajunta-

ment, el dia 11 de gener el consistori va dur a terme una moció de censura contra l'alcalde a causa de la seva suposada negligència i inoperativitat davant d'aquests fets. Aquesta informació confirma el que explicava *El Diario de Avisos de Manresa* respecta que qui hi va intervenir van ser diversos regidors i no l'alcalde. Pere Prat al·lega que no tenia llicència d'ús d'una arma curta de foc i per això no hi va voler intervenir. La majoria de l'Ajuntament, incloent-hi el seu grup d'ERC, considera que les raons no són prou justificades i s'executa la moció de censura, sent escollit com a alcalde Joan Escudé Niubò. Aquest fet el podem interpretar com la primera disputa entre el sector més obrerista del consistori, ja que Pere Prat Bernadich pertanyia a la CNT i probablement per això es va inhibir davant els fets revolucionaris. El nou alcalde, Joan Escudé Niubò, pertanyia al sector més moderat d'ERC i, com veurem, durant la guerra serà un dels fundadors del PSUC a la localitat. El nou consistori queda constituït formalment el 2 de juny de 1933.

Tot i així, la conflictivitat política continuava sent molt evident. En un ple del mes anterior, regidors de dretes i esquerres s'intercanviaren diverses acusacions.

3.3. L'OBRA DE GOVERN

Hem vist com l'arribada de la República a Navàs no fou precisament fàcil i les disputes entre els diferents sectors socials marcaren els primers

mesos del nou règim. Un exemple d'això és que el llibre de plens de l'Ajuntament d'aquest nou període no s'inicia fins al 30 de desembre de 1931. La qüestió religiosa va ser el centre de moltes de les tensions d'aquests primers anys de la República, com també dels problemes per mantenir cert ordre social, davant l'augment de les demandes dels sectors socials més desfavorits. En aquest marc, el nou Ajuntament republicà va intentar bastir una política progressista de millora de les condicions de vida d'una població que encara presentava greus mancances en temes com les infraestructures. L'educació va tenir un paper primordial en aquest canvi. Si resseguim el llibre de plens de l'Ajuntament podem conèixer bé aquests diferents aspectes.

La laïcitat del nou règim: l'afer dels cementiris

La nova Constitució republicana establia la laïcitat de l'estat i això va fer que l'enfrontament entre el nou Ajuntament i la parròquia fos constant. Davant de l'intent de separació entre estat i religió, per exemple en el tema de cementiris, l'ocupació de l'espai públic, festes o la mateixa educació, el catolicisme imperant en l'època va intentar conservar tots els ressorts de poder possibles. Hem parlat dels diferents conflictes que hi va haver en la constitució del nou Ajuntament i del paper que hi va jugar el capellà de la població, Josep Morta, d'entre els quals el més destacat va tenir lloc el 18 de juny

de 1931. Vegem-ne, però, altres exemples concrets.

En el camp de l'espai públic, l'Ajuntament va fer treure, el 13 de maig de 1932, la creu de pedra de la plaça de l'església emparant-se en la llibertat de creences i cultes que establia la nova Constitució. Les disposicions municipals també van prohibir certs tocs de campanes, ja que alguns veïns s'havien queixat pel toc de primera hora del matí i del vespre. L'Ajuntament va advertir al senyor rector que el temps hàbil de toc de campanes era de les vuit del matí fins a les cinc de la tarda i remarcava que si abusava de la repicada en aquestes hores es veuria obligat a prendre mesures. En aquest sentit, també es va aturar la instal·lació del nou rellotge al campanar que havia iniciat l'anterior consistori. Al llibre de Plens de 1932 el consistori denuncia la queixa de certs veïns al governador civil referent a aquests assumptes, i considera que ha estat el senyor rector qui ho ha instigat. S'acorda que l'alcalde, Pere Prat Bernadich, ordeni a mossèn Josep Morta a seguir les ordes que li van ser manades en virtut del que preveu l'apartat tercer de la Constitució de la República Espanyola.

Pel que fa a la titularitat del cementiri, la primera entrada al llibre de plens de l'Ajuntament de finals de 1931 fa referència a aquesta qüestió. El 30 de desembre l'Ajuntament comunica a mossèn Morta que havia d'entregar les claus del cementiri el diumenge següent per procedir a la

seva municipalització perquè la nova Constitució de la República Espanyola era ben explícita en aquest aspecte. La cessió es va endarrerir i finalment l'Ajuntament va expropiar-lo el 17 de febrer i va crear una comissió encarregada del recinte.

El mateix conflicte amb el cementiri va tenir lloc a Palà de Torroella, a mitjans de febrer, i es va anar allargant per la negativa del rector de la parròquia de Torroella a cedir-ne l'ús. El 15 de març l'Ajuntament s'hi va desplaçar per procedir a la municipalització. A partir d'aleshores s'acorden els preus dels enterraments a Navàs i a Torroella. Com a curiositat sabem que, tot i la municipalització, a Castelladral, Sant Cugat i Valldeperes es va acordar que el servei continués sent dut a terme pels veïns voluntaris i fos gratuït com sempre s'havia fet. Un bon exemple de les dinàmiques, la rural i la urbana, que existien al municipi.

En aquest aspecte també cal destacar que a primers de febrer es va fer a Navàs el primer enterrament civil, després de la mort de Joan Ambrós que provenia d'una família amb fortes arrels republicanes i havia estat membre de la primera junta de la cooperativa obrera Germanor, l'any 1913.

Tot i aquest clima laïcista, l'església s'anava enllestint. El 18 d'octubre de 1932 es va celebrar una gran festa amb motiu de l'acabament de les obres, amb la inauguració i benedicció del nou campanar de l'església parroquial. La festa va

L'APUNT

NAVÀS AL DIARI 'EL PLA DE BAGES'

Durant aquesta època un corresponsal d'*El Pla de Bages* va escriure un nombre destacable d'articles sobre Navàs, evidentment tots relacionats amb les activitats dels sectors dretans del poble, és a dir l'Ateneu, Patronat Sant Jordi, actes religiosos o defuncions i naixements dins de famílies destacades del poble. Com a exemple, el 22 de març de 1932 es fa referència a unes conferències apologetiques que s'organitzen a Navàs, actes religiosos organitzats per mossèn Morta. El 13 d'abril de 1933 es parla de les estrenes del cinema de l'Ateneu. L'1 de juny de 1932, al voltant de la diada de Corpus, es diu: "s'ha pogut demostrar fins a quin punt arriba el catolicisme navassenc". Acabada la missa es va organitzar una audició de sardanes al Danzing Parc de l'Ateneu. La redacció del corresponsal mostra que el conflicte religiós al poble era força evident i que els dos bàndols ja estaven clarament marcats: "la majoria de balcones es veien bellament endomassats, la qual cosa demostra que el poble de Navàs, malgrat les persecucions d'aquets últims temps, conserva ben avivada la fe, i que no consentirà ni ara, ni mai, que desterrin del nostre poble aquestes belles tradicions de Catalunya, que tants bons records guarden".

DUES FESTES MAJORS I DUES FIRES

El tema de la celebració de la Festa Major reflecteix perfectament les posicions de cadascú al Navàs dels anys 30. L'any 1932, l'ajuntament va canviar la data de la festa de finals d'agost, que coincidia amb la festa del patró, Sant Genís, al mes de juliol. Aquest canvi de dates de la Festa Major va provocar molt malestar en els sectors catòlics i conservadors del poble. L'Ateneu Navassenc va organitzar una celebració el diumenge dia 28 d'Agost de 1932 per commemorar l'antiga Festa Major amb un seguit d'actes al Danzing parc de l'Ateneu i un partit de futbol entre el F. C. Navàs i el C. E. Gironella.

El problema es tornà a repetir l'any 1934, amb la Lliga presidint el consistori, i quan la divisió entre dretes i esquerres era cada vegada més profunda. A principis de març de 1934 es va

L'any 1932, l'Ajuntament republicà va canviar la data tradicional de la Festa Major, que fins aleshores se celebrava a finals d'agost coincidint amb el patró, Sant Genís, i es va passar a primers de juliol.

crear la comissió, amb la participació de regidors i representants de cada entitat del poble. Degut a la greu situació econòmica d'aleshores i a l'elevat atur la Cooperativa va demanar l'aplaçament de la Festa Major per altres dates quan

Durant els anys 30 les tensions existents entre ambdós bàndols van augmentar, fet que es va reflectir fins i tot en la data de la festa major. A les imatges, el programa de l'Ateneu

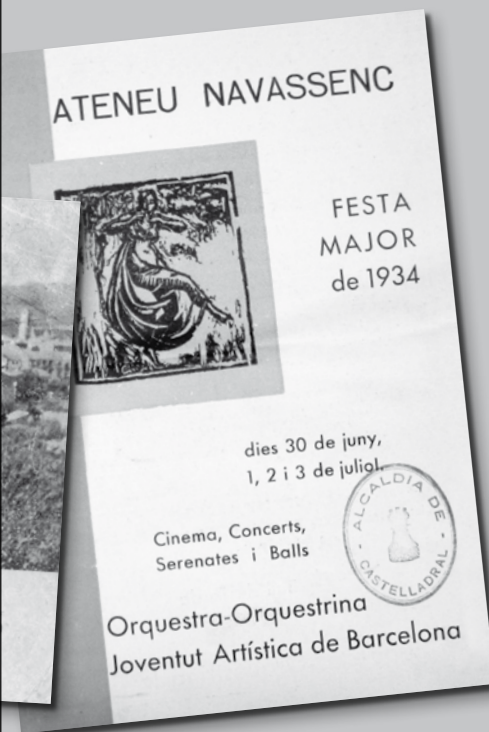
Navassenc per als actes de 1934 i el de l'Ajuntament per a l'any 1936, celebrada 15 dies abans de l'esclat de la Guerra Civil. Imatges: Josep Serriols Feliu.

la situació econòmica fos millor, no obstant la Comissió va decidir seguir tirar endavant amb la Festa Major.

La Cooperativa manifestà que no celebraria cap acte per la Festa Major i que quan es recuperés la situació farien una majestuosa festa d'inauguració del Cafè i les reparacions del teatre. Aquest conflicte va suposar l'acomiadament d'un empleat municipal que segons sembla, amb paper oficial de l'ajuntament, feia proselitisme al boicot de la Festa Major

oficial amb aquestes paraules: "Poble treballador, diumenge no és la teva Festa Major, deixa que la celebrin únicament els que no es preocupen de la situació anormal perquè travesses...". Com veurem en el capítol següent aquest episodi serà

un dels antecedents que marcaran els Fets del Sis d'Octubre. Finalment la festa major es va celebrar entre el 30 de juny i el 3 de juliol.

A inicis de febrer de 1933, l'ajuntament va demanar a la Generalitat poder celebrar dues fires, degut a la demanda que li ha fet el gremi de comerciants. S'estableix que l'una es celebri per primavera, el 3er diumenge abans de la primera pasqua, i una altre a la tardor, el 3er diumenge d'octubre. El 15 de març del 1933 s'acorda que les fires es celebrin a la part alta del passeig Ramon Vall. Així, el diumenge dia 20 de març de 1933, se celebrà la primera Fira a Navàs.

començar el matí amb una comunió general i amb un "diví banquet" al qual van assistir vuit-centes persones, després es va beneir solemnement el campanar i les dues campanes noves. Es va fer un sermó sobre el tema de la pàtria i la religiositat i va acabar felicitant "el digníssim senyor rector d'aquesta parròquia, reverend Josep Morta, pel zel desplegat en el millorament de la parròquia".

Problemes d'ordre públic: la Guàrdia Civil, els Mossos i el sometent

Com hem pogut anar veient, la tensió social a inicis de la República a Navàs va ser molt acusada i resulta si més no significatiu que en un nucli d'aquestes característiques no hi hagués cap destacament de les forces d'ordre. La presència o no de la Guàrdia Civil o dels Mossos d'Esquadra va ser causa i conseqüència alhora de l'augment de la tensió social. Al llarg dels anys 30 hi haurà diversos intents d'establir un destacament d'aquests cossos, però de fet, això només es va fer efectiu després dels fets del Sis d'Octubre. De totes maneres, durant la postguerra tampoc n'hi hagué i aleshores totes les detencions les feia la Guàrdia Civil de Balsareny.

Aquests primers anys de la República veiem reflectida aquesta problemàtica en diverses ocasions als plens de l'Ajuntament. Probablement, després dels fets de Fígols de 1932, l'autoritat governativa ja va pensar en la necessitat d'establir una comandància de la Guàrdia Civil a la

En aquesta pàgina, document en el qual el nou caporal de Manresa, nomenat després de la reorganització del sometent feta per la Generalitat, s'adreça a l'alcalde de la localitat. A la

pàgina següent, l'esmentada formació al nucli de Castelladral a primers de segle. Imatges: Arxiu Municipal de Navàs i Associació de Veïns i Amics de Castelladral.

localitat, i de fet, aleshores l'Ajuntament pagava cinquanta-quatre pessetes a Maria Juncadella en virtut de l'allotjament de quatre parelles de la Guàrdia Civil i un sergent enviats pel governador senyor Anguera de Sojo, tot i que l'alcalde, Pere Prat Bernadich, no ho havia demanat. L'assumpte continuà el mes d'abril d'aquell any quan arribaren cinc parelles de la Guàrdia Civil sense que l'alcaldia ho hagués demanat ni n'hagués rebut cap notificació. Davant la demanda feta pel sergent de la Guàrdia Civil en el sentit que se'ls instal·li una caserna, s'acordà allotjar-los momentàniament a la fonda, ja que es considerà que la seva vinguda era provisional i l'Ajuntament no creia necessària la seva presència. El 27 d'abril, l'Ajuntament fa la queixa formal al Govern Civil, al·legant que té moltes altres obligacions, com atendre el nombre de veïns necessitats d'assistència social, la realització de més clavegueres per sanejar la població, l'edificació de l'escola de la barriada del Mugal o la construcció de la casa de la vila de Navàs etc. Manté que sostenir l'allotjament de la Guàrdia Civil comporta al municipi un gran sacrifici que no està en condicions de poder assumir, i que la població considera la seva presència completament innecessària.

El 25 de maig, l'Ajuntament, vist que la Guàrdia Civil havia arribat a Navàs a partir del requeriment de persones completament alienes al municipi, decideix desentendre's dels pagaments que calia fer a les fondes que els hos-

tatjaven. Això comportarà fortes discrepàncies en els següents plens, ja que els fondistes evidentment reclamaven que se'ls paguessin les factures. El tema es va allargar fins que el 19 de juliol de 1933, quan el ple va acordar abonar les factures de l'estada de la Guàrdia Civil tot i el vot en contra de l'alcalde Escudé i del regidor Ballús.

Els problemes amb l'ordre públic continuaren el dia 30 de desembre de 1933, quan van aparèixer vuit membres de la Guàrdia Civil comandats per un caporal i van practicar escorcolls a diferents domicilis i al local de la cooperativa La Fraternitat. L'alcalde Escudé i el regidor Arisó van demanar explicacions i altra vegada no els les van donar. El regidor i antic alcalde Prat,

que també era administrador de la cooperativa, va tornar a demanar explicacions al caporal, que va argumentar que ho havia fet amb la seva pròpia autoritat i sense cap manament judicial. Com hem dit, no serà fins després dels fets del Sis d'Octubre que hi haurà una presència permanent d'un destacament de Mossos d'Esquadra.

A banda de les forces governamentals, a Navàs també hi havia el sometent, una formació catalana formada per caps de família del municipi que tenia competències d'ordre públic en determinades ocasions. Era, per tant, una formació tradicional i conservadora. En un article del 19 de setembre de 1932 el diari *El Dia* l'acusa d'estar controlat per elements reaccionaris amb

les paraules següents: "A Navàs, com gairebé a tot arreu, formaven el sometent individus marcadament reaccionaris en llur majoria. L'Ajuntament, coneixedor del perill que això representa, va apressar-se a posar el fet en coneixement del governador civil i del comandant general de sometents".

La Generalitat republicana, a través d'un decret del 16 de març de 1934, va fer una reorganització i depuració dels sometents, per evitar precisament que les zones rurals estiguessin controlades per gent contrària a la República i a l'autonomia de Catalunya, i en el seu lloc s'hi van posar persones afins a ERC. En un document del 5 de juny de 1934 trobem la mostra de l'aplicació d'aquest decret, en què consta el can-

Durant la República es van desenvolupar nous mètodes pedagògics basats en l'experimentació de l'alumnat amb el medi. Un bon exemple ens el mostra aquesta fotografia, probablement

del març de 1934, quan l'escola del patronat Sant Jordi inaugurà un camp d'experimentacions agrícoles per als nens de l'escola. Imatge: Fons familiar de l'Alzina del Racó.

vi del nou caporal del sometent de Castelladral. La Generalitat va designar per ocupar el càrrec a Casimir Ambrós.

La vocació renovadora de l'ensenyament

La voluntat de renovació pedagògica de la República va ser una de les prioritats del nou règim sorgit del 14 d'abril. A Navàs, però, des d'inici de segle tant les classes dirigents com les populars ja tenien com a prioritat dotar la nova població d'una sòlida oferta educativa. Com hem explicat, per una banda hi havia l'escola nacional de nois i noies que es va anar traslladant del nucli de Castelladral cap a Navàs. Per l'altra, hi havia diversos centres privats, com els vinculats a l'Ateneu, a la Cooperativa o a sectors religiosos. Tot i aquesta àmplia oferta educativa no va ser fins en aquest període quan la població es dotà per primera vegada d'unes instal·lacions públiques amb la construcció de les escoles nacionals. L'obra republicana es completà amb la construcció de les escoles del Mugal i el projecte a Palà de Torroella, demanada pels veïns de la colònia l'11 d'octubre del 1933, mostra de l'interès del nou règim republicà de convertir l'ensenyament en un dels seus vaixells insígnia.

En l'àmbit privat, i dins el sector de l'Ateneu, l'any 1931 es va crear l'Escola Patronat Sant Jordi, que ocupava l'edifici d'aquesta entitat. Jaume Soler Daniel en va ser el mestre durant aquests anys i a les seves classes feia servir els mètodes

pedagògics més avançats del moment. Ensenyava fent observar i experimentar els alumnes, i per exemple es feien visites a empreses locals, s'experimentava amb l'agricultura i es realitzaven sortides als voltants. També s'editava una revista feta pels alumnes, El Noi Català.

Dins de l'àmbit religiós, l'any 1925 s'havia fundat el Casal Benèfic de Sant Josep, regentat per les germanes carmelites missioneres. Primer es dedicaven només als pàrvuls, però amb el pas dels anys es va estendre a primària. Era al gimnàs de l'actual col·legi. L'any 1933, veient l'augment del nombre d'alumnes, es va demanar el reconeixement oficial de l'escola.

En l'àmbit de la Cooperativa ja hem explicat com el Centre Nacionalista Republicà disposava

d'una escola que va ser clausurada l'any 1927 i tenia com a mestre Juan Teruel, que aplicava un mètode actiu i renovador. A partir de 1930, es refunda i s'integra ja dins la Cooperativa amb el nom d'Escola de la Fraternitat Cultural Republicana, i se situa a l'edifici del Centre Republicà, a l'antic carrer de Pau Durri.

Pel que fa a les escoles públiques, durant els primers decennis de segle i amb l'espectacular augment de la població de Navàs, es va fer palesa la necessitat de construir un gran edifici per encabir-hi l'escola de nens i nenes. Durant l'època de la dictadura de Primo de Rivera l'Ajuntament va fer diverses gestions per comprar els terrenys al nord del passeig, però no serà fins a l'època republicana que el projecte es materialitzarà. L'any

L'APUNT

L'ESCOLA DE LA COOPERATIVA SEGONS EL DIARI 'EL DIA'

En un article de 1931 aparegut al diari d'esquerres *El Dia* de Manresa es destaca el paper de l'escola laica de la Cooperativa i el seu caràcter modern que no tenia cap altra escola de la comarca. Transcrivim una part de l'article escrit per Josep Padró: "Ara amb la República FCR, de Navàs, ha reobert el seu col·legi amb el mateix professor i ha començat la construcció d'un nou local espaiós i confortable per donar satisfacció al gran nombre de famílies que hi volen matricular els seus infants. El procediments pedagògics seguits són immillorables. El mestre és capacitat i conscient de l'enorme responsabilitat que reporta l'educació dels infants, joves de demà i ciutadans futurs de la nostra pàtria. És per això que avui, allunyades per sempre les persecucions i apartat també el perill del sectarisme i de l'estultícia d'un mestre incapacitat, l'escola laica de Navàs és per a nosaltres, els manresans, un exemple i un estímul, ara més que mai propers a què els ideals de la classe treballadora siguin una realitat en la qüestió d'ensenyança".

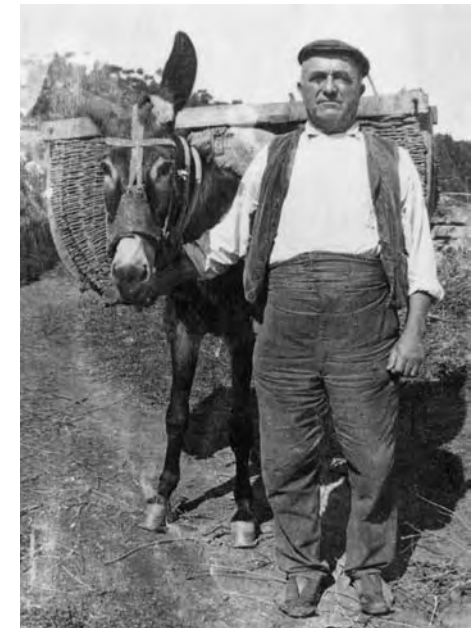
Tot i el desenvolupament fabril de l'extrem oriental i occidental del municipi, el centre del terme de Castelladral durant els anys 20 i 30 continuava mantenint la seva pròpia

idiosincràsia rural i pagesa. A l'esquerra, feina del batre a la masia del Soler (Sant Cugat del Racó); a la part superior dreta, membres de la masia de Ca l'Estruch amb un carro ple de garbes en una

imatge de just després de la guerra; a la part inferior dreta, Josep Gusart, de la masia la Rovira, que havia estat alcalde de Castelladral, menant el ruc amb els coves de dur fems. Imatges:

Fons familiar el Soler, Fons familiar Ca l'Estruch i Associació de Veïns i Amics de Castelladral.

L'ARRIBADA DE LA REPÚBLICA (1931-1933)

El problema de comunicació entre els diferents nuclis i cases de pagès del municipi va ser un problema endèmic a causa de la gran dispersió de l'habitat. En aquesta pàgina una bucòlica imatge

del món de pagès, feta a prop de la masia de Casolius, i a la següent la masia de l'Alzina del Racó. Imatges: Fons familiar Sellarés i Associació de Veïns i Amics de Castelladral.

1933 ja hi ha els plànols fets, amb dues aules per a nens i dues per a nenes i una de pàrvuls, totes amb una capacitat per a cinquanta alumnes, amb un pressupost de 122.443 pessetes. Els terrenys són comprats a Ramon Vall el dia 16 de juny de 1933.

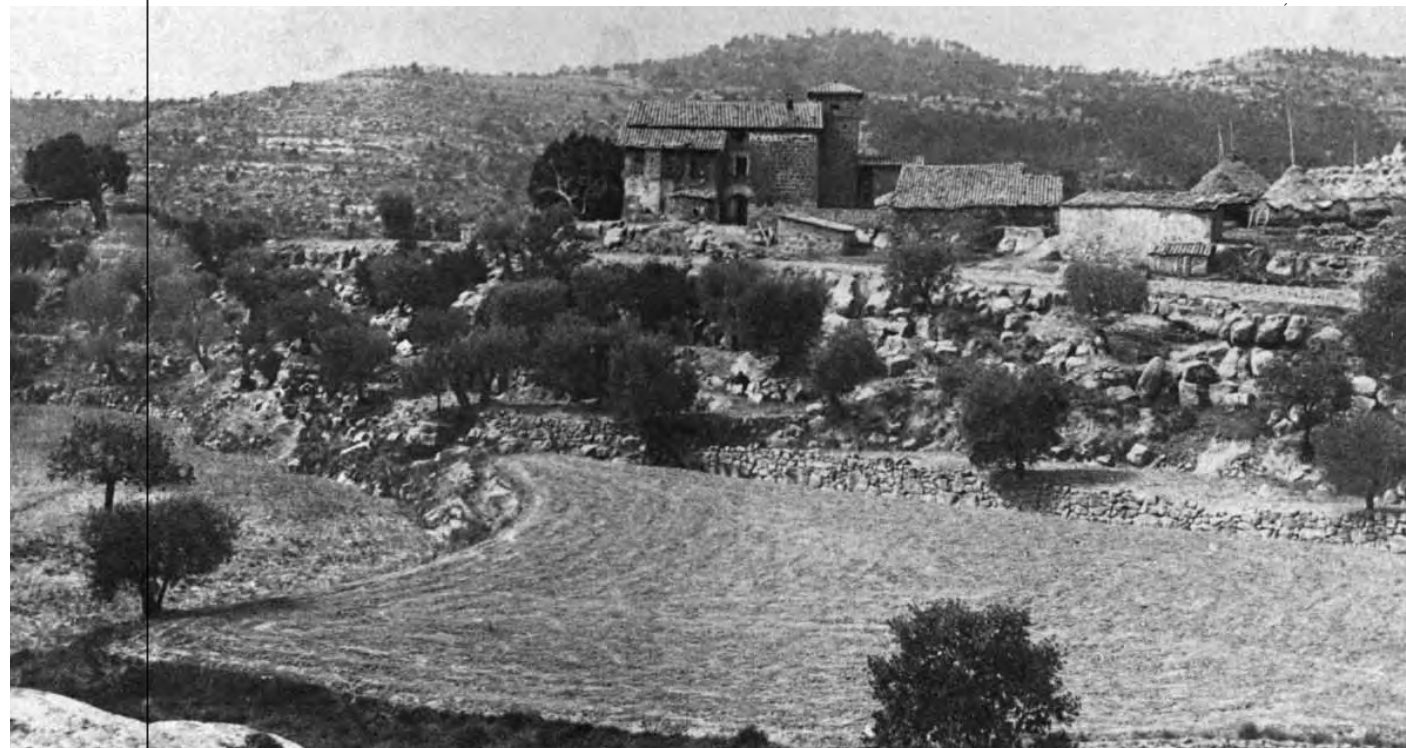
El 18 d'agost de 1935 s'acorda la construcció de l'escola nacional de Navàs al contractista Ramon Pi Ventolrà, que també incloïa la construcció de les vivendes per als mestres de l'escola nacional. En el projecte del novembre de 1935 es diu que en la construcció de l'edifici s'han seguit les més modernes normes i indicacions de pedagogia, i perquè l'edifici estigui a l'alçada de les circumstàncies i per a profit dels infants es decideix dotar-lo d'un servei modern de calefacció central. Segons l'arquitecte municipal, el preu final de la construcció i dels materials emprats va ser de noranta mil pessetes. La inauguració es va fer el 5 de juliol de 1936, coincidint amb la Festa Major. L'any següent, ja durant la Guerra Civil, l'Ajuntament va proposar ampliar-la i doblar-ne la capacitat i l'espai. Les obres van restar inacabades fins que es va acabar la guerra.

Seguint la voluntat de millora i servei públic de l'ensenyament l'Ajuntament va plantejar la necessitat de fer una escola al Muijal, que es va construir als terrenys de davant de la casa de Bartomeus Nou, d'Enric Suades. El 13 de juliol de 1932 s'acordà la compra de 132 m² per a la construcció de l'escola mixta. Els treballs es van endarrerir

per les exigències que feia el propietari dels terrenys, terrenys que finalment van ser expropiats. El 28 de desembre de 1932 es va ordenar l'ocupació per part de l'Ajuntament dels esmentats terrenys, però el 10 de març següent n'hagué de retornar una part perquè es va ocupar més zona de la que pertocava. Les obres finalment van començar aquell mes i van incloure una casa per a les mestres. L'escola es va inaugurar el darrer diumenge del mes de maig.

Pel que fa a Sant Salvador de Torroella, l'any 1933 els veïns van demanar la creació a la barriada d'una escola nacional mixta i l'Ajuntament es va comprometre a impulsar-la, tot i que al final no es va fer. Al nucli de Castelladral continuava funcionant una escola per a nens.

Cal destacar que un dels problemes en matèria d'educació era l'absentisme escolar a causa de l'elevat treball infantil a les indústries del poble, fet que contravenia el que estava establert en la legislació. Per exemple, l'any 1935 el regidor Coca, de la Lliga, es lamentava d'aquest fet al ple municipal i considerava que era un perjudici per a l'infant en ser privat de l'elemental educació primària.

Problemes socials: infraestructures, l'atur i el tema agrari

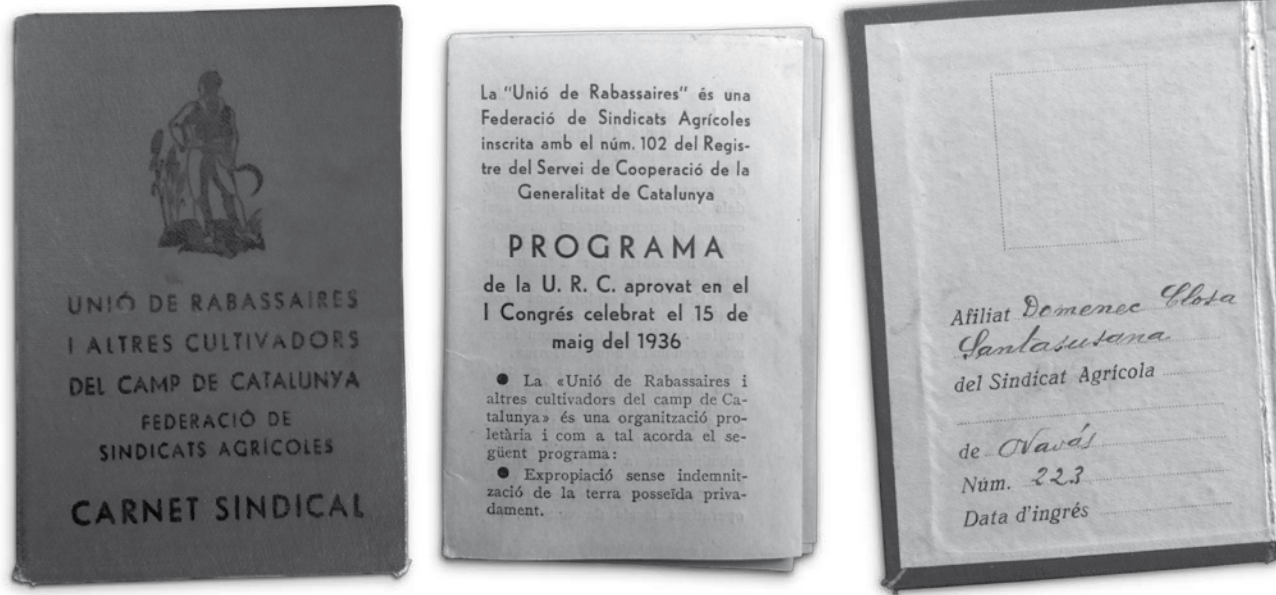
Hem vist que Navàs havia crescut espectacularment a començament del segle XX. La ràpida urbanització del nucli va fer que els problemes d'infraestructures persistissin encara durant els anys 30. Molts dels serveis de

què gaudia la població eren subministrats per la fàbrica Forcada i els dèficits eren considerables. Per exemple, l'any 1934, la insuficient xarxa telefònica al municipi feia que l'Ajuntament no tingués telèfon propi i es demanava a la Compañía Telefónica Nacional de España la instal·lació d'una subcentral telefònica al nucli de Navàs. L'Ajuntament va intentar durant aquells anys prendre la iniciativa amb l'impuls de noves obres per poder mitigar també l'elevat atur que hi havia a la població.

El 8 de febrer de 1932 l'Ajuntament acordà la construcció del clavegueram per donar feina a gent aturada. Els problemes endèmics d'urbanització del nucli de Navàs es continuen fent evidents. Es va contractar el servei als contrac-

Carnet de militant del sindicat agrícola Unió de Rabassaires durant la Guerra Civil, que contenia

els estatus aprovats el maig de 1935. Imatges: Fons família Closa.

tistes Cardona, Pons i Ramon Pi. Segons consta al ple de 26 de febrer, el senyor Pons no complia amb l'obligació de donar feina als aturats del poble i insistia a posar-hi els treballadors que ell creia convenient. És per això que es va decidir que les obres les portaria a terme el senyor Cardona fins que el senyor Pons deposés la seva actitud. L'acord va ser aprovat per majoria del consistori.

A part de l'atur, la situació social era força crítica i l'Ajuntament al llarg de tot aquest període s'encarregava de l'auxili dels necessitats. Algunes famílies rebien unes vint-i-cinc pessetes per a la subsistència i en altres casos calia enviar els malats a l'hospital. Les referències als problemes endèmics d'urbanització del nucli i

de salubritat pública de Navàs són constants al llibre de Plens. L'Ajuntament, per exemple, insistia als veïns que construïssin les voreres al voltant dels seus habitatges i edificis fabrils i també les canaleres d'aigües pluvials de les teulades cap a les clavegueres.

L'altre problema social era la qüestió rabassaire, una constant en el camp català des de finals del XIX que va pretendre solucionar la Llei de contractes de conreu que el govern de Madrid va acabar impugnant, l'any 1934. Amb l'arribada de la fil·loxera, molts rabassaires van perdre allò que els distingia més dels pagesos arrendataris, el contracte de "rabassa morta" que els assegurava el cultiu de la vinya mentre no morissin dos terços dels ceps. Aquest fet els donava la seguretat

PER SABER-NE MÉS

Consulteu mitjançant aquest codi QR algunes notícies relacionades amb Navàs als principals diaris comarcals de l'època. Entre altres, també hi trobareu les actes dels llibres de plens de l'Ajuntament i documents relacionats amb la cooperativa La Fraternitat i l'Ateneu, i altres curiositats d'aquesta època. Es tracta d'un espai obert a la incorporació de noves dades i futures ampliacions.

d'una llarga estada a la finca que conreaven. La nova espècie empeltada en cep americà que es va introduir per fer front a la fil·loxera tenia una vida més curta que la dels ceps mediterranis, de vint a vint-i-cinc anys. D'aquesta manera, la majoria de rabassaires es van trobar que la dècada de 1910 a 1920 van haver de revisar els seus contractes.

Els propietaris van endurir les noves condicions i això va fer que els petits pagesos s'agrupessin per defensar els seus drets al sindicat de la Unió de Rabassaires. La tensió al camp català va anar en augment quan la nova Generalitat Republicana va aprovar una llei que els afavoria però que va ser anul·lada per les Corts Espanyoles. A Navàs sabem que durant els anys 30 existia aquesta problemàtica, tot i que no hem

pogut trobar gaires referències al sindicat, si més no fins a la Guerra Civil, quan el trobem formant part de l'Ajuntament a partir de l'octubre del 1936.

Sabem que els seus principals dirigents eren Joan Corominas Casaldàliga i Francesc Valls Manubens. De fet, eren dues persones amb una llarga trajectòria al municipi, de més de cinquanta anys. El primer el trobem entre els impulsors de la cooperativa Germanor a principis de segle i, per tant, venien d'una llarga lluita agrària. La mesura de fins on va arribar el conflicte la trobem en el fet que Valls Manubens va ser un dels cinc navassencs afusellats al Camp de la Bota a partir de l'any 39, i una de les principals acusacions era pertànyer a aquesta organització. Per aquest mateix motiu es va condemnar a presó altres navassencs durant la postguerra.